

Platón. Theaitétos. 4. vyd. Praha: Oikúmené, 2007. 117 s. ISBN 978-80-7298-294-X

(výňatky pouze pro účely kurzu)

Sókr. Či se domníváš, že někdo rozumí jménu některé věci, o které neví, co to je?

Theait. Nikoli.

Sókr. Tedy ani nerozumí slovům „vědění o obuvi“, kdo neví, co je vědění.

Sókr. Příčinou toho je prý Artemis, jež nikdy nerodí, které však připadla ochrana rodiček. Ta pak nedala babického umění ženám zcela neplodným, protože je lidská přirozenost příliš slabá, aby nabyla umění ve věcech, v kterých nemá zkušeností; avšak přikázala je ženám, které již pro svůj věk nerodí, poctívajíc tak stav podobný svému.

Sókr. Neboť tuto vlastnost mám i já jako pomocnice k porodu: nejsem schopen roditi moudrost, a co mi už mnozí vytýkali, že se ostatních dotazují, ale sám o ničem nic neprojevuji, protože v sobě nemám nic moudrého, to mi vytýkají po pravdě. Příčina toho je tato: bůh mě nutí pomáhat k porodu, ale roditi mi zabránil. A tak tedy sám nejsem nijak moudrý ani se nemohu vykázat nějakým moudrým nálezem, který by byl plodem mé duše; ale na těch, kteří se se mnou stýkají, je vidět, že někteří jsou nejprve zcela nevědomí, ale postupem styků že všichni, kterým toho bůh dopřává, dělají podivuhodné pokroky, jak se zdá jim samým i ostatním; a to je zřejmé, že ode mne se nikdy ničemu nenaučili, nýbrž sami ze sebe našli a zrodili mnoho krásných věcí. Ale pomocníkem toho rození je bůh a já. To je patrné takto: Již mnozí, kteří to nepoznali a pokládali se za soběstačné a mnou pohrdli, odešli ode mne - buď sami nebo z návodu jiných | dříve než měli, a potom zbývající zárodek působením špatných styků potratili a plody, které byly s mou pomocí přivedeny na svět, špatným ošetřováním zahubili, větší cenu přikládajíc plodům nepravým a přeludům

nežli pravdě, a nakonec se sami sobě i ostatním zdáli nevědomými.

Sókr. Ano, přáteli, ukazuje se, že se Theodóros ne špatně dohadoval o tvých vlohách. Neboť právě filosofu náleží tento stav, diviti se; vždyť není jiného počátku filosofie než tento a podobá se, že kdo nazval Iridu dcerou Thaumantovou [108 – „Iris jest v Homérově Iliadě poslicí bohů. Je to vlastně zosobnění duhy, která je symbolem spojení mezi nebem a zemí ... Podle Hésiodovy Theogonie (265n.) je jejím otcem mořský bůh Thauomas], nebyl špatný genealog.

Sókr. Ti, kteří se od mládí otáčejí na soudech a v podobném prostředí, mají se, tak se skoro zdá, svým vychováním k těm, d kteří jsou vychováni ve filosofii a v takové společnosti, tak, jako otroci ke svobodným mužům.

Theod. Jak to?

Sókr. Tak, že tito mají stále to, co jsi ty připomněl, volný čas, a při volném čase v klidu vedou své rozhovory; tak jako my nyní po předešlých řečech začínáme již třetí řeč, tak dělají i oni, kdykoli je jako nás zaujme nahodilá otázka více než ta, kterou mají před sebou; a mluvit dlouze, či krátce, na tom jim nic nezáleží, jen když postihnou pravdu. Ale ti druzí mluví vždy ve spěchu - neboť je pobízejí vodní hodiny [Podle athénskému procesního řádu byl při jistých procesech stranám vyměřen pro jejich řeči určité stanovený čas; byl odměřován vodními hodinami, klepsydrů] - a není jim e možno vésti řeči, o čemkoli by se jim zachtělo, nýbrž vedle nich stojí protivník, jenž má donucovací prostředek a žalobu, kterou pro srovnání předcítá, z kterýchžto hranic řeč nesmí vybočiti – tomu říkají vzájemná přísaha a ty řeči se vždycky týkají spoluotroka a jsou pronášeny k pánu, který sedí a drží v rukou jakési právo, a předmět zápasů není nikdy neurčitý, nýbrž vždycky jde o vlastní osobu, ba často je to i běh o život; 173 a tak ze všeho toho se stávají houževnatými a bystrými, umějícími pána jak slovem ošáliti, tak také činem si získati, ale

malými na duších a pokřivenými. Neboť otroctví již od mládí trvajících je připravilo o vzrůst, přímou a svobodnost, nutíc je dělati věci nepřímé a uvalujíc na jejich ještě útlé duše veliká nebezpečí a veliké strachy; těch nemohou snášeti s pomocí práva a pravdy, a proto se hned obracejí ke lži a vzájemnému obviňování a mnoho se b ohýbají a lámou, až posléze, nemajíce žádnou část své mysli zdravou, dospívají z jinochů v muže a stanou se, jak se domnívají, silnými a moudrymi.“

„člověk se pro nedostatek volného času nutně stává neméně hrubým a nevzdělaným než pastevci, jsa obklíčen hradbami jako oni na horách ohradou. A kdykoli uslyší [filosof], že někdo má úžasné množství majetku, když má deset tisíc jiter země nebo snad ještě více, zdá se mu, že slyší mluvit o maličkosti, protože je zvyklý hledět na veškeru zemi. A když pějící hymny na rody, jak je někdo urozený, když může ukázati na sedm bohatých předků, myslí si, že tak mohou chválit jen lidé mdlého a krátkého zraku, kteří pro nevzdělanost nejsou schopni hleděti vždy na celek a uvážiti, že každý člověk má nesčíslné myriády dědů a předků, mezi nimiž je u kohokoli mnoho myriád boháčů i žebráků, králů otroků, barbarů i Hellénů“

Sókr. „Avšak. příteli, kdykoli sám někoho vytáhne vzhůru a někdo mu projeví ochotu vystoupit z otázky „V čem já křivdím tobě nebo ty mně?“ ke zkoumání spravedlnosti a nespravedlnosti samotné, co jest jedno i druhé a v čem se liší od všeho nebo od sebe vespolek, nebo z otázky „Zdali je šťasten veliký perský král, když má hodně peněz?“ ke zkoumání o kralování a o lidském štěstí i neštěstí vůbec, jaké to jsou asi stavy a jakým způsobem lidské přirozenosti náleží toho z nich nabýti a tomu uniknouti, kdykoli zase má onen člověk malé duše, chytrý a sudičský, mluvit o všech těchto věcech, tu zase jeho stav odpovídá onomu stavu filosofovu: vznášeje se ve výši a seshora se dívaje v nadvzdušném prostoru pro nezvyklost dostává závrat je zaražen, neví si rady, koktá, a tím se činí směšným, ale ne před

Thráčankami ani před někým jiným nevzdělaným, neboť ti to nepozorují, nýbrž přede všemi těmi, kdo vyrostli jinak nežli otroci. Tento je tedy, Theodóre, způsob jednoho a druhého, způsob člověka vyrostlého vskutku ve svobodě a volném čase, jehož nazýváš filosofem, jenž si z toho nic nedělá, že se zdá přihlouplým a k ničemu, kdykoli se dostane do otrockých úkonů, jako například když nedovede sbalit postelní věci ani připravit chutné jídlo nebo lichotivé řeči; druhý je způsob člověka, který dovede všechny tyto služby vykonávat obratně a rychle, ale sám sebe neumí řádně ustrojiti, jak sluší člověku svobodnému, ani neumí vytvořit harmonii slov a zápětí pravou píseň o pravdivém životě bohů i blažených mužů.“

Sókr. Avšak není možno, aby zlo zmizelo, Theodore - vždyť musí být stále něco opačného proti dobru -, ani aby se usadilo mezi bohy, nýbrž z nutnosti obchází kolem po smrtelné části přírody a po tomto našem světě. Proto také je třeba se pokoušet utéci odsud onam, a to co nejrychleji. Tím útekem pak jest připodobnění bohu podle možnosti; připodobněním pak je státi se spravedlivým a zbožným na základě rozumového myšlení.

Sókr. V oblasti jsoucna jsou vystaveny, příteli, dva příklady, jeden božský a vrchol blaženosti, druhý bez boha a největší neštěstí; ale lidé nevidí, že tomu tak jest, a pro svou pošetilost a svrchovanou nerozumnost si neuvědomují, že se nespravedlivým jednáním tomuto připodobňují a od onoho vzdalují. Za to jsou trestáni tím, že vedou život příslušející tomu, čemu se připodobňují; jestliže pak jim řekneme, že neodloučí-li se od té své dovednosti, ani po smrti jich ono místo čisté od zla nepřijme, a zde budou stále mít život podobný sobě samým, zlí ve společnosti zlého, budou to už docela při své dovednosti a bezohlednosti poslouchat jako řeči nějakých bláznů.